

11

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ในอัตลักษณ์วัฒนธรรมจังหวัดน่าน

The Ethnically Diverse on Cultural Identity in Nan Province

ปิยะนาถ อังควาณิชกุล

Piyanard Ungkawanichakul

อาจารย์ ดร.ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Lecturer, D.A. Department of History, Faculty of Social Sciences,

Srinakharinwirot University

ได้รับ 20 มีนาคม 2566

แก้ไข 15 กรกฎาคม 2566

อนุมัติให้ตีพิมพ์ 27 กรกฎาคม 2566

บทคัดย่อ

จังหวัดน่านในอดีตเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของคนหลายกลุ่ม ดังปรากฏชื่อเมืองโบราณที่หลากหลายในเอกสารชั้นต้น สถาปนามิศาสตร์ของเมืองน่าน เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของอาณาจักรล้านนาและอยู่ติดกับเขตแดนของอาณาจักร ล้านช้าง ทำให้มีการติดต่อค้าขายและสัมพันธ์ไมตรีกับเมืองหลวงพระบางมาตลอด การตั้งถิ่นฐาน ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ปรากฏหลักฐานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 และมีการกระจายไปบนพื้นที่ สูงของภาคเหนือ งานวิจัยนี้ได้ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ลัวะ เมี่ยน ไทลื้อ ไทยวน ไทใหญ่ พื้นที่ทำการวิจัยอยู่ในบริเวณอำเภอเมือง อำเภอท่าวังผา และอำเภอปัว จังหวัดน่าน วัตถุประสงค์ ของงานวิจัยมี 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาอิทธิพลของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏในอัตลักษณ์วัฒนธรรม จังหวัดน่าน และ 2) เพื่อศึกษาการผสมผสานทางวัฒนธรรมในอัตลักษณ์วัฒนธรรมจังหวัดน่าน

คำสำคัญ: ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม จังหวัดน่าน

Abstract

Historically, Nan Province was an area known to be settled by many different cultural groups, this is widely documented in many primary sources. The geographical location of Nan is on the eastern side of the Lanna Kingdom which helped in forging good relations and trade with Luang Prabang, since the Lan Chang Kingdom period. The settlement of various ethnic groups has been mentioned as far back as the 18th century, after which they spread to the highlands of the North. This research studies the ethnic groups: Lua, Mien, Tai Lue, Tai Yuan, Tai Yai, across the areas of the Mueang Nan District, Tha Wang Pha District and Pua District in Nan Province. There are 2 main research objectives, firstly, to study the influence of ethnic groups in Nan Province's cultural identity, and secondly, to study the cultural integration in Nan Province's cultural identity.

Keywords: Ethnically Diverse, Identity, Culture, Nan Province

บทนำ

จังหวัดน่านมีประวัติการสร้างกลุ่มเมืองมาอย่างยาวนาน ในเอกสารพื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด เนื้อหา ตอนที่ 1 ตำนานพระธาตุแช่แห้ง ตำนานฝ้ายวัด กล่าวถึงประวัติเมืองตามลำดับ ดังนี้ พระญาครานเมืองสร้างเวียงแช่แห้ง และพระญาผากองสร้างเวียงน่าน¹ ราชวงศ์ภูคาได้ครองเมืองน่านต่อไป ราชวงศ์มังรายในสมัยพระเจ้าติโลกราชยกทัพจากเชียงใหม่ มาตีผนวกเมืองน่าน เมืองน่านในสมัยพม่าเข้าปกครอง และเมืองน่านในฐานะเมืองประเทศราชของกรุงเทพฯ เมืองที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดน่านปรากฏชื่อในเอกสารชั้นต้นหลายชื่อ ได้แก่ กาว ย่าง นันทบุรี พลัว ปัว เวียงวรรณคร เป็นต้น ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 10 ราชวงษปกรณพงษาวดารเมืองน่าน และพื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด มีลักษณะเดียวกันคือเน้นเรื่องราวของราชวงศ์ทั้งในเมืองปัวและเมืองน่าน มีการกล่าวถึงพญาภูคา ปฐมกษัตริย์ ราชวงศ์ภูคา ผู้สร้างเมืองปัว กำเนิดขุนนุ่นขุนฟอง โอรสบุญธรรมของพญาภูคา ฤาษีได้สร้างเมืองปัวให้ขุนฟอง²

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล ผู้ปริวรรต. (2561). *พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด*. หน้า 34.

² *แหล่งเดิม*. หน้า 78-80.

สำหรับชื่อเมืองโบราณของจังหวัดน่านที่ปรากฏชื่อในเอกสารชั้นต้น สรัสวดี อ๋องสกุล ผู้ปริวรรตพื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด ได้สรุปไว้ว่า ในตำนานพระธาตุแช่แห้งอธิบายว่า คำว่า “น่าน” มาจากคำว่า “น่าน” ซึ่งสันนิษฐานว่าพระภิกษุผู้เขียนตำนานนั้น คงประสงค์ให้ใกล้เคียงกับคำว่า “นันท์” เพราะชื่อเมืองน่านในภาษาบาลี คือ “นันทบุรี” ในขณะที่พื้นเมืองน่าน อธิบายว่า ชื่อเมืองนันทบุรี เพราะตั้งตามชื่อผ้าขาวนันทะซึ่งตั้งบ้านอยู่ที่นั่น และได้ชื่อว่าเมืองน่านเพราะอยู่ใกล้แม่น้ำน่าน ตามที่ปรากฏคำในศิลาจารึกหลักที่ 8 (จารึกเขาสุมณภูมิ) ส่วนชื่อ “เมืองกาว” หรือ “กาวน่าน” นั้น คำว่า “กาว” เป็นคำเรียกชนเผ่าพื้นเมืองในน่านมาช้านานแล้ว และเรียกเมืองว่า “เมืองกาวเทศ” หมายถึง เมืองของชาวกาว ในชินกาลมาลีปกรณ์เรียกกษัตริย์ราชวงศ์ภูคว่าว่า “พระยากาว” ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เรียก “พระยากาวน่าน”¹ ในขณะที่คำว่า “เมืองย่าง” ได้ปรากฏอยู่ในพื้นเมืองน่านในตอนราชวงศ์ภูควาสร้างเมืองบัว กล่าวไว้ดังนี้ “...๒ กุมารพี่น้องเป็นลูกพระญาพุดาเมืองย่าง ผู้ขุนนุ่นได้ ๑๘ ปี ผู้น้องขุนฟองได้ ๑๖ ปี...”²

สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองน่านตั้งอยู่บริเวณเทือกเขาสูงสำคัญสองเทือกเขา คือ เทือกเขาหลวงพระบางและเทือกเขาผีปันน้ำ ได้ทอดผ่านตลอดทั่วจังหวัดน่าน ทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดน่านมีสภาพเป็นที่สูงชัน ประกอบไปด้วยดอยภูคาที่อยู่ในเขตที่ตั้งของเมืองดั้งเดิม คือ เมืองบัว หรืออำเภอบัวในปัจจุบัน และยังมีดอยอื่นๆ เช่น ดอยหลวง ดอยภูแว ดอยภูสวนาน ดอยวาว ดอยขุนน้ำน่าน เป็นต้น จากสภาพที่ตั้งดังกล่าวเมืองน่านจึงมีอาณาเขตติดต่อกับอาณาจักรล้านช้างหรือสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน (สปป.ลาว) เมืองน่านได้ติดต่อกับชายและเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับเมืองหลวงพระบางและเมืองใกล้เคียงเส้นทางการค้าดังกล่าวเชื่อมโยงกับเส้นทางการค้าจากเมืองสิบสองพันทนาหรือสิบสองปันนาเป็นผลให้มีกลุ่มชาติพันธุ์เคลื่อนย้ายอพยพถิ่นฐานเข้ามาปักหลักในเมืองน่าน โดยเฉพาะกลุ่มไตลื้อหรือไทลื้อ (Tai-Lua)³

ชาวไทลื้อ เป็นชนเผ่าดั้งเดิมที่บรรพบุรุษตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนที่เรียกว่า สิบสองพันทนา (สิบสองปันนา อยู่ทางตอนใต้ของจีนในปัจจุบัน) ในเอกสารจีนเรียกว่า “เยว่” แต่พวกเขาเรียกตัวเองว่า ไต⁴ การเดินทางอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่น่านของชาวไทลื้อสันนิษฐานว่า

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล ผู้ปริวรรต. (2561). เล่มเดิม.

² แหล่งเดิม. หน้า 78.

³ รัตนพร เศรษฐกุล. (2538). ชาวไทลื้อในจังหวัดน่าน. หน้า 4.

⁴ ณัชชา เลหาศิรินาถ. (2541). สิบสองพันทนา: รัฐจารีต. หน้า 4.

อาจเริ่มต้นที่เมืองเก่าแก่ของจังหวัดน่าน คือ เมืองบัว ปรากฏหลักฐานในความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับอาณาจักรน่าน ได้กล่าวถึงชาวไทลื้อ ผู้อพยพมาจากแคว้นสิบสองพันนา แต่คงมีจำนวนน้อยไม่ได้เคลื่อนย้ายอพยพมาเป็นกลุ่มใหญ่ ทั้งนี้อาจด้วยเหตุผลเพื่อค้าขายเพราะเมืองน่านเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ทางการค้าจากเมืองสุโขทัยไปเมืองหลวงพระบาง ในสมัยพญาติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนา ได้มีการยกทัพมาตีเมืองแพร่และเมืองน่าน ล้านนาได้เข้าปกครองน่าน ในช่วงเวลาดังกล่าวสันนิษฐานว่ามีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ โดยปรากฏหลักฐานว่าหลังจากเข้าปกครองน่าน พญาติโลกราชได้ทำสงครามกับเมืองชวา (เมืองหลวงพระบาง) ที่บริเวณทับส้มป่อย (ทางเหนือของเมืองน่าน) มีบันทึกกล่าวถึงพวกลื้ออยู่บริเวณบ้านพุง ใกล้กับเมืองยอง (อยู่ในรัฐชาน ประเทศพม่า)¹

ภายหลังจากที่พญาติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนาสามารถทำสงครามชนะเมืองน่าน อาณาจักรล้านนาจึงได้แผ่อิทธิพลเข้าปกครองเมืองน่าน ลักษณะการปกครองของอาณาจักรล้านนาจึงแบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์สำคัญ 2 ส่วน คือล้านนาตะวันตก มีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานีและศูนย์กลางการปกครองเมืองล้านนา และล้านนาตะวันออก ได้แก่ แพร่ น่าน มีเมืองน่านเป็นศูนย์กลางการปกครอง เมื่อเมืองน่านเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาจึงทำให้อิทธิพลวัฒนธรรมล้านนาหรือวัฒนธรรมไทยวน เนื่องจากชาวไทยวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ของอาณาจักรล้านนา โดยเฉพาะเมืองเชียงใหม่จึงส่งผลมายังเมืองน่าน อย่างไรก็ตาม การที่เมืองน่านมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นและติดต่อกับเมืองหลวงพระบางมาแต่อดีตเป็นเส้นทางการอพยพเข้ามาของชาวไทลื้อสู่เมืองน่าน จึงทำให้วัฒนธรรมหลักในเมืองน่านนั้นมีวัฒนธรรมไทลื้อที่ปรากฏบทบาทเด่น ผสมเข้ากับวัฒนธรรมลัวะอันเป็นพื้นฐานเดิมของน่าน ซึ่งชาวลัวะคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้ตั้งรกรากบนที่สูงของเมืองน่านมาก่อนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น จนเมื่ออาณาจักรล้านนาเข้าปกครองจึงได้รับอิทธิพลไทยวน ต่อมาเมื่ออาณาจักรพุกามหรือพม่าเข้าปกครองอาณาจักรล้านนา ได้ปรากฏอิทธิพลวัฒนธรรมไทใหญ่ผสมผสานไปพร้อมกับวัฒนธรรมไทยวน

¹อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค.วัยอาจ. (2543). *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*. หน้า 85.

1. ผลการวิจัย

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ซึ่งมีประวัติการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานหลายกลุ่ม ในงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าร่องรอยทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ปรากฏในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา ดังนี้

1) กลุ่มลัวะ

ในบริเวณภาคเหนือตอนบน มีชนชาติเก่าแก่ที่ตั้งหลักถิ่นฐานมาก่อนชาติพันธุ์อื่นหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นเจ้าของพื้นที่เดิมก่อนการก่อตั้งอาณาจักรล้านนา ลัวะ หรือ ละว้า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาตระกูลออสโตร-เอเชียติก หรือกลุ่มภาษามอญ-เขมรชาวลัวะนิยมตั้งถิ่นฐานบนภูเขาสูง ภาษาราชการไทยจึงเรียกรวมเป็นชาวเขา¹ ปัจจุบันชาวลัวะตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในรัฐฉานของประเทศเมียนมาร์ ตอนเหนือของประเทศลาว และภาคเหนือของประเทศไทยกระจายอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย และน่าน บริเวณที่ชาวลัวะตั้งถิ่นฐานในเมืองน่าน คือบริเวณภูตอย วิถีชีวิตชาวลัวะอยู่กับธรรมชาติคล้ายคนป่า แต่มีวัฒนธรรมที่เจริญกว่าเผ่ามลาบรีหรือผีตองเหลือง ซึ่งปรากฏหลักฐานว่ากลุ่มมลาบรีหรือผีตองเหลืองอยู่อาศัยบริเวณภาคเหนือตอนบนในจังหวัดน่าน สมัยก่อนผู้ชายชาวลัวะนุ่งเตี่ยว (ผ้าผืนเล็กผืนเตี่ยว) คาดปิดอวัยวะท่อนล่าง ส่วนผู้หญิงเปลือยอก มีเพียงผ้านุ่งเก๋ๆ พันกาย² ต่อมาวัฒนธรรมไทยวนในพื้นที่ราบได้ขยายขึ้นไปถึงถิ่นฐานชาวลัวะบนดอย จึงมีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

ระบบครอบครัวในสังคมลัวะเมืองน่าน เป็นการสืบสกุลสายแม่ (Matrilineal descent) ทั้งการสืบทอดมรดก การสืบตำแหน่งเจ้าก๊ก พิธีเช่นไหว้ผี การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ เป็นอำนาจของฝ่ายหญิง³ เป็นที่น่าสังเกตว่าภาพรวมของสังคมภาคเหนือ ก็ให้ความสำคัญกับการนับถือผีบรรพบุรุษสายแม่ และผู้หญิงเหนือมีอำนาจตัดสินใจหรืออำนาจในระบบครอบครัวค่อนข้างชัดเจน ภายหลังเมื่อมีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับคนพื้นทีราบ ทำให้ชาวลัวะรับอิทธิพลการนับถือศาสนาพุทธไปนับถือควบคู่กับการนับถือผี ในปัจจุบันชาวลัวะมีพิธีกรรมที่แสดงออกถึงการนับถือผี เรียกว่า ประเพณีกินสโลดหรือประเพณีตีพิ ปรากฏเป็นประเพณีโดดเด่นในชุมชนชาวลัวะที่ตำบลสกาต อำเภอปัว จังหวัดน่าน เป็นประเพณีที่เลี้ยงขวัญข้าวเลี้ยงผีประจำ

¹ชลธิรา สัตยาวัดมานา. (2530). *ลัวะเมืองน่าน*. หน้า 18.

²แหล่งเดิม.

³แหล่งเดิม. หน้า 57.

หมู่บ้านภายหลังการเพาะปลูกพืชไร่ ในพิธีจะมีการตีพิ ซึ่งพิเป็นเครื่องดนตรีของชาวลัวะที่ทำขึ้นจากไม้ไผ่

ประเพณีตีพิหรือประเพณีกินสไลดของชาวลัวะสกาต ตำบลสกาต อำเภอปัว จังหวัดน่าน
ที่มาภาพ: เชียงใหม่นิวส์. (2565). สัมผัสศตวรรษสกาตผ่านประเพณีกินสไลด. (ออนไลน์)

ในอดีตลัวะเคยมีวิวัฒนาการที่เจริญรุ่งเรือง มีการสร้างบ้านแปงเมือง มีระบอบการปกครอง มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง เมื่อถูกชาติพันธุ์ไทกรุกรานจึงถอยร่นสู่ที่ราบเชิงเขาและสันเขา กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานบนที่ราบมีความเจริญสูงขึ้น และมีวัฒนธรรมของตนเอง

ในส่วนของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ชาวลัวะนิยมสร้างเรือนไม้ยกพื้นสูง เสาบ้านจะใช้ไม้เนื้อแข็งหลังคาสูงชันคลุมลงเกือบจรดพื้นดิน มุงหลังคาด้วยหญ้าคาหรือตองตึง มีกาแลสลักไขว่กันสองอันเป็นหน้าจั่วอยู่บนหลังคา สังคมลัวะเป็นสังคมเกษตรกรรมได้ถุนบ้านใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ในครัวเรือน ประกอบด้วยเล้าหมูและกรงไก่ นอกจากนั้นมีฝืนและเครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

ลักษณะเรือนชาวลัวะ

ที่มาภาพ: บ้านปากก่า บ่อเกลือ จังหวัดน่าน. (2563). (ออนไลน์)

จากวัฒนธรรมชาวดอยที่ปราศจากเสื้อผ้าปกคลุมส่วนต่างๆ ของร่างกาย ต่อมาชาวลัวะรับวัฒนธรรมจากชาวพื้นที่ราบ ได้มีการปรับเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย สตรีชาวลัวะนิยมสวมเสื้อสีขาวหรือสีดำแขนสั้นกันด้วยด้ายสี นุ่งชิ้นสั้นครึ่งเข่าสีดำมีลายคั่นเป็นแถบสีแดง ชมพู และน้ำเงินแซมขาว ซึ่งได้จากการมัดย้อมหรือปั่นโก พั่นแขนด้วยผ้าปอเต๊ะ พั่นขาด้วยผ้าปอชวง สตรีชาวลัวะนิยมแฉกกลางศีรษะมวยต่ำไว้ท้ายทอย ประดับมวยผมด้วยปิ่นขนเม่น สวมสร้อยเงินเม็ด สร้อยลูกเต๋อย สร้อยลูกปัดสีแดง สีส้ม สีเหลือง และใส่ตุ้มหูไหมพรมยาวถึงไหล่ ส่วนบุรุษนิยมสวมเสื้อแขนยาวสีขาวผ่าหน้า นุ่งกางเกงสะดอขาว เคียนหัวด้วยผ้าสีแดงหรือชมพู และพกมีด้ามงาช้าง¹

สตรีชาวลัวะมักเกล้าผมมวยต่ำ มีผ้าสีดำหรือผ้าขาวม้าใช้พันศีรษะ ผ้านี้ใช้ประโยชน์เพื่อเป็นการรองสายภาชนะที่แบกไว้บนหลังซึ่งเป็นการช่วยพยุงน้ำหนักขณะปีนขึ้นลงเขา จะมีสายรัดมาพาดไว้บนหน้าผาก ภาษาพื้นบ้านเรียกว่า “เปืออะ”² ส่วนภาชนะที่แบกบนหลังเรียกว่า “แซก” ร่องรอยวัฒนธรรมลัวะในการแบกภาชนะไว้บนหลังและมีสายรัดไว้บนหน้าผาก

¹ฐานันท์ เครือระยา. (2563). ลัวะ. ใน สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและด้านนาสร้างสรรค์. (ออนไลน์).

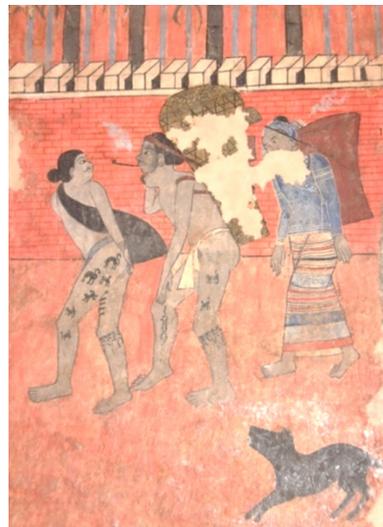
²สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน. (2555). ผ้าพื้นเมืองน่าน. หน้า 61-62.

ยังปรากฏให้เห็นสอดแทรกในภาพจิตรกรรมวัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน โดยหนานบัวผัน ช่างแต้มหรือจิตรกรเป็นผู้วาดภาพจิตรกรรมวัดภูมินทร์และวัดหนองบัวในสมัยรัชกาลที่ 5 การวาดภาพสตรีชาติพันธุ์กำลังแบกภาชนะเช่นนี้เป็นการสะท้อนอัตลักษณ์ของสตรีล้านนาในการมีภาระแบกหามซึ่งปรากฏทั่วไปสำหรับสตรีภาคเหนือ ทั้งชาวลัวะ ไทยวน ไทลื้อ จะต้องทำหน้าที่หาบของ ทั้งหาบน้ำ หาบอาหาร หาบผัก หาบฟืน หาบของป่า หรือหาบสิ่งของอื่นๆ ในระหว่างที่เดินทางออกจากบ้าน เดินทางไปป่า หรือเดินทางไปภาค (ตลาด)¹

การแต่งกายของสตรีชาวลัวะที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์เรียนรู้อาณาภิรมย์

กลุ่มบุคคลในภาพจิตรกรรมกำลังสะพายภาชนะแบบลัวะ วิหารวัดภูมินทร์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

¹ปิยะนาถ อังควาณิชกุล. (2560). การศึกษาสถานภาพและวิถีชีวิตสตรีไทยภาคเหนือจากงานบันทึกและจิตรกรรมล้านนา. หน้า 144.

การสำรวจพื้นที่ในอำเภอท่าวังผา มีการวาดภาพจิตรกรรมที่วิหารของวัดศรีมงคล โดยภาพจิตรกรรมดังกล่าวเป็นการวาดในสมัยปัจจุบัน เป็นภาพเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ที่เคยเกิดขึ้นในชุมชนนี้ สำหรับวัดศรีมงคล หรือวัดบ้านก่ง ตั้งอยู่ที่ตำบลยม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ภาพจิตรกรรมดังกล่าวบอกเล่าเรื่องราวน้ำท่วมครั้งใหญ่ เรียกว่า น้ำนองหลวง (มหาอุทกภัย) ท่วมบริเวณเมืองยมใน พ.ศ.2424 เป็นเหตุการณ์น้ำท่วมบริเวณริมแม่น้ำย่าง (เส้นทางแม่น้ำย่างนับจากบริเวณตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว ไปถึงตำบลยม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน) จนเป็นเหตุให้ชาวเมืองยมต้องย้ายถิ่นฐานไปตั้งบนที่สูงขึ้น ส่วนพื้นที่บริเวณแม่น้ำย่าง ปัจจุบันเรียกว่า นาบ้านห่าง มีการค้นพบข้าวของเครื่องใช้โบราณ

ซุ้มประตูโขงไม้สักทองแบบล้านนา

วิหารภาพจิตรกรรมเล่าเรื่องน้ำท่วม

วัดศรีมงคล ตำบลยม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน วัดศรีมงคล ตำบลยม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

จากการศึกษาพบว่า ภาพจิตรกรรมเล่าเรื่องเหตุการณ์น้ำท่วมบริเวณเมืองยมในอดีตนั้น ปรากฏลักษณะเรือนชาวบ้านที่ประสบอุทกภัยในขณะนั้นมีอิทธิพลคล้ายเรือนแบบชาวลัวะ ลักษณะส่วนบนหรือหลังคาเรือนปรากฏภาพมีกาแลสลักไขว้อยู่บนจั่วของหลังคา และหลังคามุงด้วยหญ้าคาตามลักษณะเรือนที่ชาวลัวะสร้าง ในขณะที่การแต่งกายของชาวบ้านที่ปรากฏ จิตรกรกำหนดให้เป็นวัฒนธรรมไทลื้อ-ไทวน บริเวณขาและหน้าแข้งของผู้ชายเป็นการสักยันต์ ตามแบบวัฒนธรรมไทวนที่เรียกว่า “ลาวพุงดำ” คือสักสีดำเป็นปื้น ในขณะที่สตรีนั่งอยู่บนหลังคาบ้าน มีการเกล้ามวยและนุ่งซิ่นแบบวัฒนธรรมไทลื้อ

หลังคาของเรือนมีอิทธิพลคล้ายวัฒนธรรมลัวะ จิตรกรรมวิหารวัดศรีมงคล

ชายสักยันต์แบบวัฒนธรรมไทยวน ส่วนสตรีเกล้าผมและนุ่งซิ่นแบบวัฒนธรรมไทลื้อ

2) กลุ่มเมี่ยน

ชาวเมี่ยนหรืออัวเมี่ยน เป็นชาวเขากลุ่มหนึ่งที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในตำบลปากกลาง อำเภอปัว จังหวัดน่าน คำว่า เมี่ยน หมายถึง คนหรือมนุษย์ มีถิ่นฐานเดิมอพยพมาจากจีนตอนใต้ การอพยพของชาวเมี่ยนสู่ดินแดนล้านนาประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา เมี่ยนได้เคลื่อนย้ายมายังดินแดนลาวและเข้าสู่เขตประเทศไทยในจังหวัดน่านและจังหวัดเชียงราย ชาวเมี่ยนใช้ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต สาขาแม้ว-เย้า ชาวเมี่ยนไม่มีตัวอักษรจึงมีการนำอักษรฮั่นมาใช้ ชาวเมี่ยนสอนให้ลูกหลานแต่งกายมิดชิดเพื่อปกปิดร่างกาย มีความโดดเด่นในงานฝีมือผ้าปัก เรียกว่า ผ้าปักเมี่ยน เดิมชาวเมี่ยนนิยมปักลายผ้าเพียง 5 สี คือ แดง เหลือง น้ำเงิน เขียว และขาว นอกจากงานปักผ้าแล้ว ชาวเมี่ยนมีฝีมือในการผลิตเครื่องเงิน ซึ่งมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่ชุมชนในน่าน

ชาวเมี่ยนอาศัยอยู่ในตำบลสถาน อำเภอปัว จังหวัดน่าน
ที่มาภาพ: สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดน่าน. (2565). *มทกรรมวัฒนธรรมอัวเมี่ยนสัมพันธ์*.

ชาวเมี่ยนมีความเชื่อว่า ทุกหนแห่งมีผีซึ่งมีทั้งผีดีและผีร้าย และให้ความสำคัญกับผีบรรพบุรุษมาก ในบ้านชาวเมี่ยนทุกหลังจะมีหิ้งผีบรรพบุรุษซึ่งจะมีการอัญเชิญมาทำพิธีกรรมต่างๆ การนับถือผีบรรพบุรุษและความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษในการเฝ้าคุ้มครองลูกหลานเช่นนี้ปรากฏให้เห็นในสังคมล้านนาทั้งกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงหรือชาวเขา และกลุ่มชาติพันธุ์บนที่ราบหรือสังคมเมือง ภายใต้โครงสร้างสังคมมาตุพงค์ แต่อาจมีรายละเอียดการนับถือผีบรรพบุรุษที่แตกต่างกันไปบ้าง

การแต่งกายของสตรีชาวเมียน

หิ้งผีบรรพบุรุษของชาวเมียน

ภาพถ่ายที่พิพิธภัณฑ์เรียนรัฐากรบที่สูง

3) กลุ่มไทลื้อ

ไทลื้อ หรือ ไตลื้อ คือกลุ่มชาติพันธุ์ ไท หรือ ไต สันนิษฐานว่าถิ่นฐานโบราณดั้งเดิมของชาวไทลื้อน่าจะอยู่ในบริเวณมณฑลทางตอนใต้ของจีนซึ่งมีทั้งลักษณะเป็นภูเขาสูงและที่ราบ ชุมชนชาวไทลื้อกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป มีการอพยพไปตามพื้นที่ต่างๆ บนแผ่นดินใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถิ่นที่อยู่อาศัยเดิมของชาวไทลื้อในจังหวัดน่านก่อนการเคลื่อนย้ายอพยพ สันนิษฐานว่ามาจากแคว้นสิบสองพันนา หรือสิบสองปันนา ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน อาณาเขตของสิบสองพันนา ทิศเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ติดมณฑลยูนนาน ทิศตะวันออก ติดตั้งเกี้ยวของเวียดนาม ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ติดดินแดนประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และทิศใต้มาทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ติดเมืองหลวงพระบาง ประเทศลาว และจังหวัดน่าน ประเทศไทย¹ ไทลื้อ หรือ ไตลื้อ ในสิบสองพันนาเรียกตัวเองว่า “ลาวคานน้ำ” ส่วนชาวจีน เรียกว่า “ส่วยไป้อ” หรือไป้อน้ำ เนื่องจากชาวไตลื้อตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำหรือหนองบึง ชาวไตลื้อเป็นประชากรส่วนใหญ่ของสิบสองพันนา มีบรรพบุรุษดั้งเดิมเป็นชนเผ่า

¹ณัชชา เลหาศิรินาถ. (2541). เล่มเดิม. หน้า 1.

หนึ่งของชนชาติที่จีนเรียกว่า “เยว่” แต่พวกเยว่เรียกตัวเองว่า “ไต” (Tai) บ้าง หรือ “ลาว” บ้าง¹ ส่วนคำว่า “ลื้อ” เป็นการเรียกชื่อเมืองถิ่นที่อยู่อาศัยของชนกลุ่มนี้ว่า “เมืองลื้อ” การศึกษา แคว้นสิบสองปันนาของนักวิชาการด้านไทศึกษา ได้มีการสันนิษฐานว่า “สิบสองปันนา” คือชื่อบ้าน นามเมืองที่ก่อเกิดควบคู่มากับล้านนา ในช่วงราวกลางพุทธศตวรรษที่ 20 ล้านนา-สิบสองปันนา คือรัฐจาริตของชนชาติไทในอดีตที่สถาปนาอำนาจขึ้นมาได้อย่างยิ่งใหญ่ แผ่ขยายอิทธิพลเหนือ ชนกลุ่มอื่นๆ ในอาณาบริเวณตอนบนของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแถบตอนใต้ของ มณฑลยูนนานในปัจจุบัน²

เนื่องด้วยสภาพภูมิประเทศของเมืองน่าน ที่มีเทือกเขาหลวงพระบางเป็นแนวเขตกัน เป็นเส้นทางติดต่อกันระหว่างเมืองน่านและเมืองหลวงพระบาง จึงทำให้เกิดการเคลื่อนย้าย อพยพตั้งถิ่นฐานของกลุ่มไทลื้อที่เมืองน่าน ชาวไทลื้อมีวัฒนธรรมร่วมกับกลุ่มคนสยามที่ตั้ง ถิ่นฐานอยู่ทางใต้ลงมา ตั้งแต่ภาคเหนือของไทยลงมาถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคติชาวไทลื้อในบริเวณสิบสองปันนาที่รับพุทธศาสนาไปเป็นศาสนาหลัก โดยได้ประสาน กลมกลืนร่วมกับการนับถือผี วิญญาณในธรรมชาติ บรรพบุรุษ ทำให้เห็นว่ารากฐานทางวัฒนธรรม ของชาวไทลื้อมีลักษณะใกล้เคียงกับคนไทยกลุ่มอื่นๆ ที่มีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน ดังนั้นเมื่อ เกิดการอพยพของชาวไทลื้อเข้ามาในดินแดนของชาวไทยกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะในภาคเหนือจึง ไม่เป็นอุปสรรคหรือมีความแปลกแยกใดๆ ต่อการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

จังหวัดน่านนับเป็นแหล่งรวบรวมวัฒนธรรมไทลื้อที่สำคัญ ปรากฏเด่นชัดทั้งการแต่งกาย อาหารการกิน สถาปัตยกรรม จิตรกรรมฝาผนัง โดยวัฒนธรรมไทลื้อในเมืองน่านได้เริ่มปรากฏ ชัดเจนราวพุทธศตวรรษที่ 23 - 24 ตรงกับสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หลังจากสยามได้ขับไล่ พม่าออกไปจากล้านนา เชียงแสน และบริเวณภาคเหนือ เจ้าฟ้าอัตถวรปัญโญ ซึ่งเป็นเจ้าเมือง น่านได้สวามิภักดิ์ต่อกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีพระราชดำริ ให้เจ้าฟ้าอัตถวรปัญโญไปกวาดต้อนผู้คนชาวไทลื้อในเขตสิบสองปันนาลงมาตั้งรกรากในเขต เมืองน่าน เพื่อเพิ่มจำนวนประชากรของเมือง ส่งผลต่อวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม ประเพณีแบบไทลื้อในจังหวัดน่านและจังหวัดใกล้เคียงของไทยมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ ชาวไทลื้อจึงกลายเป็นคนพื้นถิ่นของเมืองน่าน และวัฒนธรรมของชาวไทลื้อได้กลายเป็นวัฒนธรรม หลักของเมืองน่าน กลุ่มไทลื้อในขอบเขตการศึกษาของผู้วิจัย ได้ศึกษากลุ่มไทลื้อที่มีการตั้ง ถิ่นฐาน ณ บริเวณชุมชนไทลื้อวัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน บริเวณชุมชนวัด บ้านต้นแหลงและวัดร่องแง อำเภอปัว จังหวัดน่าน ดังนี้

¹ณัชชา เลหาศิรินาถ. (2541). *เล่มเดิม*. หน้า 4.

²สมหมาย เปรมจิตต์ และวสันต์ ปัญญาแก้ว. (2558). *ตำนานเมืองลื้อ ประวัติศาสตร์พื้นถิ่น แดนดิน เชียงรุ่ง เมืองยอง เมืองสิงห์*. หน้า 4-5.

วัดหนองบัว ตั้งอยู่ที่ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ในชุมชนหมู่บ้านไทลื้อ ที่มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวไทลื้อ ภายในบริเวณวัดหนองบัวมีการจัดแสดงวัฒนธรรมไทลื้อ ผ่านเรือนแบบไทลื้อพร้อมจัดแสดงสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ และภาพประกอบบอกเล่าความเป็นไทลื้อ สิ่งสำคัญที่มีคุณค่าของวัดหนองบัว คือ ภาพจิตรกรรมปัญญาสชาดก เรื่องจันทคาชชาดก โดยศิลปินช่างแต้มหรือผู้วาดที่ชื่อว่า หนานบัวผัน เป็นช่างท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเมืองน่านและเป็นชาวไทลื้อ

เฮือนไทลื้อภายในบริเวณวัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

เฮือนไทลื้อภายในบริเวณวัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

เนื่องจากวัดหนองบัว ตั้งอยู่ในบริเวณหมู่บ้านไถลื้อ ชื่อว่า หมู่บ้านไถลื้อหนองบัว เป็นหมู่บ้านที่มีฝีมือในการทอผ้าพื้นเมืองประจำกลุ่มไถลื้อที่สวยงาม มีชื่อเสียง และเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์วัฒนธรรมจังหวัดน่าน ที่เรียกว่า "ผ้าลายน้ำไหล" ในอดีตบริเวณใต้ถุนบ้านที่ยกพื้นสูงจะมีเครื่องทอผ้าที่ทอไว้สำหรับใช้เอง ส่วนที่เหลือจะนำออกจำหน่ายเป็นสินค้าพื้นเมือง เช่น ผ้าซิ่น ผ้าพันคอ กระโปรง เสื้อ เป็นต้น

หมู่บ้านไถลื้อหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน นับว่าเป็นหมู่บ้านชาวไถลื้อกลุ่มใหญ่ที่มีการตั้งถิ่นฐานอาศัยมาอย่างยาวนานและเป็นหมู่บ้านอนุรักษ์วัฒนธรรมไถลื้อที่เก่าแก่แห่งหนึ่ง ก่อนการเกิดสถานการณ์แพร่ระบาดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) บริเวณส่วนหน้าของทางเข้าวัดหนองบัว จะมีผู้สูงอายุชาวไถลื้อในชุมชนรวมตัวกันเป็นวงดนตรีพื้นบ้านไถลื้อเล่นดนตรีต้อนรับผู้เดินทางมาเยือนชุมชนไถลื้อและวัดหนองบัว กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่สร้างเสน่ห์ ส่งเสริมการอนุรักษ์ และสื่อสารทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีสำหรับผู้มาเยือนและผู้ทีสนใจวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังในการอนุรักษ์กิจกรรมนี้สืบไป ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในช่วงเดือนตุลาคม 2564 ภายหลังจากสถานการณ์แพร่ระบาดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) นั้น ไม่ปรากฏวงดนตรีพื้นบ้านกลุ่มผู้สูงอายุไถลื้อ อันอาจเกิดขึ้นจากผลกระทบดังกล่าว

การแสดงดนตรีพื้นบ้านของผู้สูงอายุในชุมชนไถลื้อหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

วัดบ้านต้นแหลง หรือ วัดต้นแหลง ตั้งอยู่ในชุมชนไถลื้อ ที่ตำบลไชยวัฒนา อำเภอบัว จังหวัดน่าน ลักษณะวิหารก่อสร้างตามสถาปัตยกรรมแบบไถลื้อ ทรงตะคุ่มหลังคาลาดต่ำ ซ้อนกันสามชั้น มุงด้วยกระเบื้องไม้ ซึ่งมีลักษณะเดียวกับสถาปัตยกรรมไถลื้อในสิบสองพันนา ประตูทางเข้าอยู่ทิศตะวันออก มีสิงห์คู่เฝ้าประตูประดับอยู่ด้านหน้าทางเข้า วิหารเก่านี้เป็นวิหารที่เคยได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนาที่สมควรได้รับการเผยแพร่ ปี 2552 จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ลักษณะเด่นของวิหารหน้าต่างมีขนาดเล็ก

และแคบ แสงเข้าได้น้อย ภายในตกแต่งเรียบง่าย หน้าต่างที่มีขนาดเล็กทำให้แสงลอดเข้ามาได้น้อยและประตูตั้งทิศตะวันออก จึงทำให้แสงอาทิตย์ลอดมาส่องหลวงพ่อมหานิโคตรฤกษ์ พระประธานที่ประดิษฐานในวิหารอันสงบนี้ สร้างบรรยากาศความศรัทธาภายในสถาปัตยกรรมแบบไทลื้อยิ่งขึ้น

วิหารเก่าสร้างตามสถาปัตยกรรมแบบไทลื้อ วัดบ้านต้นแหลง ตำบลไชยวัฒนา อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ส่วนบนของหลังคา สถาปัตยกรรมแบบไทลื้อ วัดบ้านต้นแหลง

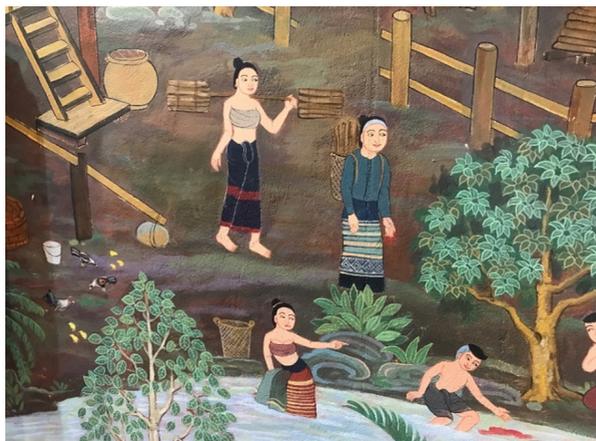

หน้าต่างของวิหารตามแบบสถาปัตยกรรมไทลื้อเป็นช่องขนาดเล็ก วัดบ้านต้นแหลง

วัดบ้านต้นแหลง มีการสร้างวิหารใหม่อยู่ด้านหลังวิหารเก่าโดยมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบไทลื้อเลียนแบบวิหารเก่า สิ่งที่เพิ่มเติมคือการทำภาพจิตรกรรมฝาผนังบอกเล่าวิถีชีวิตผู้คนในจังหวัดน่านที่มีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน ภาพจิตรกรรมในวิหารใหม่นี้ถึงแม้ว่าจะเป็นการงานจิตรกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ แต่มีการสะท้อนความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่เป็นพื้นโครงสร้างสังคมของจังหวัดน่านได้อย่างน่าสนใจ ตัวอย่างในภาพวิถีชีวิตชาวบ้านที่อยู่ใกล้ชุมชนวัดบ้านต้นแหลง มีพื้นฐานวัฒนธรรมไทลื้อ-ไทยวน ในขณะเดียวกันก็มีวัฒนธรรมลัวะบางอย่างสอดแทรกเข้ามา เช่น การแบกตะกร้าหรือแขกมีสายรัดที่หน้าผากเพื่อพุงน้ำหนักรวม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมชาวลัวะ เป็นต้น

ภายในวิหารใหม่ วัดต้นแหลง อำเภอบัว จังหวัดน่าน

ภาพจิตรกรรมสังคมพหุวัฒนธรรมที่ปรากฏภายในวิหารใหม่ วัดบ้านต้นแหลง อำเภอบัว จังหวัดน่าน

ภาพจิตรกรรมบอกเล่าวิถีชีวิตภายในวิหารใหม่ วัดบ้านต้นแหลง อำเภอบัว จังหวัดน่าน

สำหรับวัดบ้านต้นแหลง อำเภอบัว จังหวัดน่าน เป็นวัดโบราณที่มีสถาปัตยกรรมแบบไทลื้ออันทรงคุณค่า งานวิจัยของ รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์ เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว อำเภอบัว จังหวัดน่าน ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมและความพอใจของนักท่องเที่ยวต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวอำเภอบัว และการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอำเภอบัว จังหวัดน่าน ผลการสำรวจพบว่า วัดต้นแหลง จัดอยู่ในกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญและมีคุณค่า โดยจัดอันดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเร่งด่วนในการพัฒนาเป็นอันดับ 3 จาก 14 อันดับของการสำรวจในพื้นที่อำเภอบัว จังหวัดน่าน¹

วัดร่องแง ตั้งอยู่ที่อำเภอบัว จังหวัดน่าน เป็นวัดโบราณของอำเภอบัว มีวิหารเก่าแก่โดดเด่นและงดงามด้วยวิหารศิลปะไทลื้อ โดยได้ขึ้นทะเบียนเป็นวัดเก่าแก่ ของเมืองน่าน วัดร่องแงได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ศิลปะ สถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทปูชนียสถานและวัดวาอาราม จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ และได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ครั้งที่ 7 ประเภทแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดีเด่น ลักษณะของวิหารหน้าบันเป็นลายพรรณพฤกษาหลังคาของวิหารคลุมต่ำ ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปประธานปางมารวิชัย ผนังด้านหลังพระประธานมีจิตรกรรมพุทธประวัติและพุทธชาดก ฝีมือของช่างท้องถิ่น บนเสาวิหารวาดลวดลายสีทองบนพื้นสีแดง หรือ ลายคำที่ไม่ซ้ำกัน เช่น ลายกรวยเชิง ลายพรรณพฤกษาลายดอกไม้ เป็นต้น

¹รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์. (2557). การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว อำเภอบัว จังหวัดน่าน. ใน *วารสารอารยธรรมศึกษา* โขง-สาละวิน. 5 (1) : 29-42.

วิหารสถาปัตยกรรมแบบไทลื้อ วัดร่องแง อำเภอบัว จังหวัดน่าน

หน้าบันแกะสลักไม้ลงรักปิดทองมีสัญลักษณ์ช้างเผือกภายใต้โครงสร้างสถาปัตยกรรมแบบไทลื้อ
วัดร่องแง อำเภอบัว จังหวัดน่าน

ส่วนประกอบของหลังคาตามแบบสถาปัตยกรรมไทลื้อ

2. สรุป

ในปัจจุบันวัฒนธรรมที่ปรากฏเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมจังหวัดน่าน เป็นวัฒนธรรมที่มีรากวัฒนธรรมเดิมจากกลุ่มลัวะ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการให้ความสำคัญกับการนับถือญาติฝ่ายแม่หรือจุดเริ่มต้นสังคมแบบมาตุพจน์ในสังคมของอาณาจักรล้านนา วัฒนธรรมไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์สำคัญที่มีบทบาทเด่นในวัฒนธรรมจังหวัดน่าน ในขณะเดียวกันน่านยังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมไทยวนและวัฒนธรรมไทใหญ่จากอิทธิพลทางการปกครอง ก่อนจะปรากฏอิทธิพลสยามจากภาคกลางและอิทธิพลตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ตัวอย่างเช่น การทอผ้าลายน้ำไหลที่มีชื่อเสียงของจังหวัดน่าน มีเทคนิคการทอผ้าแบบเกาะลัวะของกลุ่มไทลื้อ แต่เป็นการเกาะลัวะที่แตกต่างจากผ้าลุนตยาอะซิคของพม่า ซึ่งมีการวางลวดลายเป็นเส้นคดโค้ง เลียนแบบธรรมชาติให้คล้ายเกลียวคลื่น ซึ่งเปรียบเหมือนทะเลสีทันดร ในขณะที่ลายเกาะลัวะของคนไทลื้อที่เมืองน่านแต่เดิมทำได้เฉพาะลายเรขาคณิต จนมีการพัฒนาปรับลายคดโค้ง มีการลดทอนลวดลายตามอิทธิพลคติความเชื่อของไทใหญ่ จนเป็นลายน้ำไหลในปัจจุบัน นับเป็นผ้าทอลวดลายเฉพาะที่แสดงอัตลักษณ์วัฒนธรรมจังหวัดน่านส่วนหนึ่ง

จากการเก็บข้อมูลการวิจัย กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอปัว และอำเภอท่าวังผา ของจังหวัดน่าน ประกอบด้วยวัฒนธรรมตามการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มลัวะ กลุ่มเมี่ยน กลุ่มไทลื้อ และวัฒนธรรมจากไทยวนและไทใหญ่ที่มีการผสมผสานตามบริบทประวัติศาสตร์ของจังหวัดน่าน ตามตาราง ดังนี้

ตารางการกระจายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดน่าน

กลุ่มชาติพันธุ์	อำเภอเมือง	อำเภอปัว	อำเภอท่าวังผา
ลัวะ	จิตรกรรมวัดภูมินทร์ (วิถีชีวิต/เครื่องแต่งกาย/ภาชนะที่ใช้)	- ประเพณีกินสโลด หรือประเพณีตีพิ	- จิตรกรรมวัดหนองบัว (เรือนแบบลัวะ) - จิตรกรรมประเพณีที่วาดในสมัยปัจจุบัน บอกเล่าเหตุการณ์น้ำท่วมในสมัยรัชกาลที่ 5 (วิถีชีวิตเรือนลัวะ) วัดศรีมงคล

กลุ่มชาติพันธุ์	อำเภอเมือง	อำเภอบัว	อำเภอท่าวังผา
เมี่ยน		<ul style="list-style-type: none"> - งานช่างฝีมือผ้าปัก การทำเครื่องเงิน - วิถีชีวิต/การแต่งกายและความเชื่อเรื่อง การตั้งหิ้งผีบรรพบุรุษ (ภาพประกอบจาก พิพิธภัณฑ์เรียนรู้ บนที่สูง) 	
ไทลื้อ	จิตรกรรมวัดภูมินทร์ (วิถีชีวิต/การแต่งกาย)	<ul style="list-style-type: none"> - สถาปัตยกรรมแบบ ไทลื้อและจิตรกรรม ประเพณีที่วาดใน สมัยปัจจุบัน วัดบ้านต้นแหลง - สถาปัตยกรรมแบบ ไทลื้อ วัดร่องแก่ง 	<ul style="list-style-type: none"> - จิตรกรรมวัดหนองบัว (วิถีชีวิต/การแต่งกาย) - การจัดแสดงเรือน ไทลื้อและข้าวของ เครื่องใช้ภายในวัด หนองบัว
ไทยวน - ไทใหญ่	จิตรกรรมวัดภูมินทร์ (วิถีชีวิต/การแต่งกาย)	จิตรกรรมประเพณีที่ วาดในสมัยปัจจุบัน วัดบ้านต้นแหลง (วิถีชีวิต/การแต่งกาย)	<ul style="list-style-type: none"> - จิตรกรรม วัดหนองบัว (วิถีชีวิต/การแต่งกาย) - จิตรกรรมประเพณีที่ วาดในสมัยปัจจุบัน วัดศรีมงคล (วิถีชีวิต/การแต่งกาย)

ในทางวัฒนธรรมถึงแม้ว่าประวัติศาสตร์เมืองจะมีการเปลี่ยนผู้นำทางการปกครอง แต่วัฒนธรรมนั้นมีการหิบบิม ผสมผสานกลมกลืน วัฒนธรรมมีการรับและปรับเปลี่ยน เมื่ออำนาจจากล้านนาเข้ามาปกครองน่าน วัฒนธรรมไทยวนก็เข้ามาสู่เมืองน่าน แต่ก็ไม่ได้เป็น วัฒนธรรมไทยวนเหมือนกับเชียงใหม่ ชาวไทลื้อที่อพยพมาจากสิบสองปันนาเมื่อเข้ามาตั้งหลักแหล่งในน่าน ได้นำวัฒนธรรมไทลื้อมายึดถือปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันชาวไทลื้อนำวัฒนธรรมของตนมาสัมผัสกับวัฒนธรรมของคนเมืองน่านซึ่งมีวัฒนธรรมไทยวนเป็นพื้นวัฒนธรรม จนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน จึงควรเรียกว่า วัฒนธรรมไทลื้อ-ไทยวน จังหวัดน่าน ในขณะที่อิทธิพลทางการปกครองและการค้าของพม่า หรือพวกหมานก็ได้ นำอิทธิพลวัฒนธรรมไทใหญ่เข้ามาผสมผสานปรากฏในสังคมเมืองน่าน ชาวหมานหรือที่เรียกว่า “ม่าน” อันเป็นที่มาของคำว่า “ปู้ม่านย่าม่าน” ด้วยเพราะภาพจิตรกรรมปู้ม่านย่าม่าน หนานบัวผัน ช่างแต้มชาวไทลื้อ ได้แต้มภาพที่สื่อถึงสังคมพหุวัฒนธรรม โดยเป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทลื้อ-ไทยวน-ไทใหญ่¹ แต่เนื่องด้วยภาพชายหญิงที่ปรากฏนั้น ได้มองเห็นวัฒนธรรมไทใหญ่เด่นชัดที่สุด จึงเป็นการเรียกภาพจิตรกรรมนี้ว่า “ภาพปู้ม่านย่าม่าน” หมายถึงชายหญิงวัยฉกรรจ์ชาวไทใหญ่หรือชาวพม่า แต่เมื่อเทียบกับกลุ่มวัฒนธรรมไทลื้อแล้ว วัฒนธรรมไทใหญ่เป็นวัฒนธรรมย่อยในวัฒนธรรมจังหวัดน่าน ไม่เด่นชัดเท่ากับที่พบในเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองของล้านนาหรือเมืองลำปางที่มีความสำคัญในฐานะชุมทางสินค้าหรือเมืองสำคัญทางเศรษฐกิจของภาคเหนือ เนื่องด้วยสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดน่านอยู่ติดกับหลวงพระบาง ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในจังหวัดน่าน วัฒนธรรมไทลื้อจึงเป็นวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความโดดเด่นมากในอัตลักษณ์วัฒนธรรมจังหวัดน่าน ส่วนวัฒนธรรมชาติพันธุ์ชาวเขาเช่นชาวลัวะ ถือปฏิบัติวัฒนธรรมดั้งเดิมของลัวะเฉพาะในกลุ่มชาวลัวะ จะมีวัฒนธรรมลัวะบางอย่างปรากฏเป็นรากเหง้าปะปนในวัฒนธรรมน่านอยู่บ้างแต่จำแนกได้ยาก

อัตลักษณ์วัฒนธรรมจังหวัดน่าน เป็นผลมาจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงอำนาจรัฐ ความเจริญทางเศรษฐกิจ และการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนทำให้จังหวัดน่านมีทุนทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมจนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และจังหวัดน่านเป็นพื้นที่ที่มีชนกลุ่มน้อยโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงยังอยู่อาศัยมาจนถึงปัจจุบันมากที่สุดในภาคเหนือ

¹ดูรายละเอียด ภาพปู้ม่านย่าม่าน ได้ที่ ปิยะนาถ อังควาณิชกุล. (2560). *เล่มเดิม*. หน้า 114-115.

บรรณานุกรม

- ชลธิรา สัตยาศึกษา. (2530). *ลัวะเมืองน่าน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- เชียงใหม่นิวส์. (2565). *สัมผัสศตวรรษผ่านประเพณีกินสโลด*. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2565, จาก <https://www.chiangmainews.co.th/100lanna/2265708/>
- ฐาปนีย์ เครือระยา. (2563). *ลัวะ*. ใน *สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและล้านนาสร้างสรรค์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2566, จาก <https://accl.cmu.ac.th/Knowledge/details/1255>
- ณัชชา เลหาศิรินาถ. (2541). *สิบสองพันนา: รัฐจารีต*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- บ้านป่าก่า บ่อเกลือ จังหวัดน่าน. (2563). สืบค้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2565, จาก <https://th.readme.me/p/31407>
- ปิ่น รกไพร และเฉลิม รกไพร. (2546). *นิทานลัวะ เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์จากชาวลัวะเมืองน่าน*. คุณหญิง สุริยา รัตนกุล และภักทิยา ยิมเรวัต เรียบเรียงเป็นภาษาไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปิยะนาถ อังควาณิชกุล. (2560). *การศึกษาสถานภาพและวิถีชีวิตสตรีไทยภาคเหนือจากงานบันทึกและจิตรกรรมในล้านนา*. ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ด. (ศิลปวัฒนธรรม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประชุมพงษาวดารภาคที่ ๑๐ *เรื่องราวของขปกรณ พงษาวดารเมืองน่าน*. (2461). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- ภักทิยา ยิมเรวัต และ คุณหญิงสุริยา รัตนกุล. (2541). *สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ*. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์. (2557). *การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว อำเภอป่า จังหวัดน่าน*. ใน *วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน*. 5 (1) : 29-42.
- รัตนพร เศรษฐกุล. (2538). *ชาวไทยลื้อในจังหวัดน่าน*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ.
- สมหมาย เปรมจิตต์ และวสันต์ ปัญญาแก้ว. (2558). *ตำนานเมืองลื้อ ประวัติศาสตร์พื้นถิ่นแดนดิน เชียงรุ่ง เมืองยอง เมืองสิงห์*. เชียงใหม่: โครงการล้านนาอดีตศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2561). *ประวัติศาสตร์ล้านนา ฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล ผู้ปริวรรต. (2561). *พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด*. พิมพ์ครั้งที่ 2.

เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดน่าน. (2565). *มหกรรมวัฒนธรรมอ้าวเมียนสัมพันธ์*. สืบค้น

เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2565.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน. (2555). *ผ้าพื้นเมืองน่าน*. เชียงใหม่: แม็กซ์พริ้นติ้ง.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค.วัยอาจ. (2543). *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*. เชียงใหม่:

ซิลค์เวอร์มบुकส์.